

Đề bài:
Bình giảng
bài thơ

Tống biệt hành
của Thâm Tâm.

Bài làm

Đã hơn nửa thế kỉ trôi qua, thời gian không ngừng biến đổi, vạn vật không ngừng đổi thay nhưng đọc lại *Tống biệt hành* của Thâm Tâm ta vẫn thấy bồi hồi, xúc động bởi một cuộc chia ly đầy lưu luyến, băng khuâng – một cuộc chia tay mà người ra đi mang chí lớn lên đường, còn người ở lại lòng ngập đầy những cảm xúc không dễ gì quên.

Dường như đối với Thâm Tâm – một con người thâm trầm, lặng lẽ như chính bút danh của ông – li biệt là một đề tài vô cùng quen thuộc và gần gũi. Những “lưu biệt”, những *Tống biệt hành* của ông đều đầy ắp tâm sự, đầy ắp nỗi buồn. *Tống biệt hành* cũng vậy – chứa đựng đầy cảm xúc của kẻ ở lẫn người đi. Thời gian thì trôi qua vùn vụt nhưng bài thơ vẫn mãi là một giá trị tinh thần vô giá. hẳn là không ít người vẫn nao lòng trước những câu thơ đầy xúc cảm:

*Đưa người ta không đưa qua sông,
Sao có tiếng sóng ở trong lòng?
Bóng chiều không thắm, không vàng vọt,
Sao đầy hoàng hôn trong mắt trong?*

Lại một cuộc tiễn biệt khi “Bóng chiều không thắm, không vàng vọt”. Tại sao các thi sĩ lấy thời gian là buổi chiều mà lại không phải là thời gian nào khác, có lẽ chỉ có buổi chiều là thích hợp nhất bởi đây là lúc con người dễ cảm thấy cô đơn nhất và buồn nhất. Tâm trạng của con người dường như được nhân lên vào cái thời điểm này. Buổi chiều gợi nhớ những câu thơ của một nhà thơ nước ngoài:

*Mỗi người đứng yên trên trái tim trái đất
Lòng xuyên qua một tia nắng mặt trời
Và chưa đi chiều đã tắt.*

Thời gian ở đây là thời điểm nắng chiều đã nhạt màu. Không còn sắc vàng rực, nhưng cũng chưa đến lúc hoàng hôn buông xuống. Thời gian thì như vậy nhưng không gian thì thật khó xác định bởi tác giả đâu có nói đến địa điểm của cuộc chia tay, chỉ biết rằng “*Đưa người, ta không đưa qua sông*”. Những cuộc chia tay xưa thường diễn ra trên sông, mượn trăng, mượn thuyền để nói lên nỗi lòng:

*Đừng làm thuyền trên sông
Thuyền chở người li biệt
Đừng làm trăng trên sông
Trăng soi người li biệt.*

Nhưng với Thâm Tâm thì khác. Không chia tay trên sông mà trong lòng có sóng, “Bóng chiều không thắm, không vàng vọt” mà trong mắt nhuốm đầy hoàng hôn. Những câu thơ cực tả nỗi lòng xao xuyến, đốn đau của

những người đưa tiễn và có thể bóng hoàng hôn đầy trong mắt kia cũng là của người ra đi lắm chứ?

Không qua sông mà trong lòng có sóng – những con sóng đau đớn của biệt li – trào lên, cuộn lên không dứt – thì nỗi đau ấy đã lên đến cực điểm. Và cả bóng hoàng hôn ngập đầy trong mắt khi mà chiều không hề có hoàng hôn cũng lại là một nỗi buồn quá lớn. Hai câu hỏi tu từ “Sao có tiếng sóng ở trong lòng?”, “Sao đây hoàng hôn trong mắt trong?” phần lớn là thanh bằng như là chùng xuống tự hỏi nỗi lòng của chính mình gọi lên cảm xúc, tình cảm tha thiết tự đáy lòng khi chia biệt. Không như người xưa mượn ngoại cảnh để nói hộ lòng mình, Tâm Tâm đã có sự đổi mới: ngoại cảnh được nội tâm hóa để trở thành chính nỗi lòng của con người.

Người ra đi đã quyết chí, người ở lại không để gì níu kéo người trai ấy quay trở lại nên bao nhiêu tình cảm, bao nhiêu ánh mắt yêu thương dồn tất cả vào một điểm, chỉ có một con người trước mắt – đó là người con trai, người em trai, người anh trai yêu quý của một bà mẹ, của những người chị và em gái ngây thơ:

Đưa người, ta chỉ đưa người ấy.

Đọc thoáng câu thơ tưởng chừng như thừa thãi nhưng nếu suy ngẫm thật kĩ thì chẳng thể nào bỏ qua. Điệp từ “*đưa người*” như khẳng định thêm, nhấn mạnh thêm nỗi đau của những người đưa tiễn. Họ đã “*đưa người*” thì có nghĩa là người trai ấy đã dứt áo ra đi không còn mong gì trở lại. Vậy mà tình cảm của con người ấy ra sao:

Một giã gia đình, một đứng dung...

Dấu phẩy giữa dòng như chia tay người mang chí lớn ấy ra làm hai con người: một con người của nội tâm và một con người của bề ngoài – đứng dung. Cái tình cảm từ giã gia đình kia thôi thì đành nén lại xuống đáy lòng dùng cho nó bộc lộ. Anh hầu như không hề đứng dung chút nào trước những tình cảm ruột thịt, cái bề ngoài đứng dung ấy dường như cuối cùng của anh là để chiến thắng tình cảm đang dồn nén của mình. Tâm trạng ấy cũng là tâm trạng của một:

*Người ra đi đâu không ngoảnh lại
Sau lưng thêm nắng lá rơi đầy.*

Trong *Đất nước* của Nguyễn Đình Thi. Ta biết rằng anh có một người mẹ già, hai chị gái và một em gái thơ ngây, gia đình chỉ còn mỗi anh là rường cột, là trụ cột. Nếu anh không dứt khoát thì sẽ bị tình cảm “nhi nữ thường tình” níu kéo và cái chí lớn kia sẽ không thành, sẽ không thực hiện được. Bởi thế ta sẽ không cảm thấy ngạc nhiên trước một bề ngoài “đứng dung” của anh.

Và đây nữa, chí lớn của người ra đi càng được bộc lộ một cách rõ ràng:

*Li khách! Li khách! Con đường nhỏ
Chí nhón chưa về bàn tay không,*

Thì không bao giờ nói trở lại

Ba năm mẹ già cũng đừng mong.

Ở đặt ra một câu hỏi “Người đi là ai?”. Có một số người cho rằng người “li khách” ấy là một chiến sĩ cộng sản vì căn cứ vào xuất xứ của bài thơ: Thâm Tâm làm bài thơ này khi tiễn một người bạn lên đường chiến đấu. Nhưng điều đó bài thơ không nói đến, vậy chỉ nên hiểu đây là người ra đi vì chí lớn, vì đại nghĩa mặc dù chưa biết những việc mà người “li khách” ấy sẽ làm. Như ta đã biết đây là một bài thơ làm theo thể hành, “mô típ một đi không về cổ kính” nên nhà thơ Thâm Tâm đã dùng từ “li khách” gọi lên mộng khí trang nghiêm, đầy xúc động của cuộc đua tiễn đồng thời cũng tạo nên không khí cổ xưa.

Người xưa đi đã quyết chí nên trong lòng người ở lại vang lên những tiếng gọi thiết tha đầy thống thiết “Li khách! Li khách!”. Tiếng kêu ấy như níu kéo người ra đi hãy ở lại, hãy quay về gia đình. Nhưng dù có thể nào thì anh cũng đã quyết ra đi vì nghĩa lớn, một khi chí lớn không thành thì anh sẽ không quay trở lại. Anh là một người con trai, phải xứng đáng “làm trai cho đáng nên trai”. Trong lòng anh vang lên tiếng gọi đi theo chí lớn. Hãy vì chí lớn mà ra đi mặc dù đường đời nhiều chông gai, tương lai phía trước chưa hứa hẹn một điều gì. “Con đường nhỏ” không phải là một hình ảnh đối lập với cái “chí lớn” của người ra đi mà là tượng trưng cho những chông gai, những thử thách mà anh sẽ gặp phải trên đường đời, trên con đường rời bỏ gia đình đi tìm chí lớn. Đã ra đi thì không trở về khi “tay trắng vẫn hoàn trắng tay”. Cái ý chí “Ba năm mẹ già cũng đừng mong” khiến ta cảm phục một con người có ý chí. Anh thực sự đã là một người đàn ông rắn rỏi, cương quyết, đáng đáp của những tráng sĩ ngày xưa.

“Li khách” ra đi ấy thực sự là một con người, anh không phải là một cỗ máy vô tri vô giác. Anh buồn vì phải xa gia đình, phải xa người ruột thịt thân yêu nhất, không biết đến bao giờ mới gặp lại. Nhưng nỗi buồn ấy anh không thể bộc lộ, không thể nói ra. Và chính những người thân của anh đã nhìn thấy rõ điều đó:

Ta biết người buồn chiều hôm trước

Bây giờ mùa hạ sen nở nốt,

Một chị, hai chị cũng như sen

Khuyên nốt em trai dòng lệ sót.

Ta biết người buồn sáng hôm nay

Giờ chưa mùa thu, tươi lắm tấy,

Em nhỏ ngây thơ đôi mắt biếc

Gói tròn thương tiếc chiếc khăn tay...

Đến bây giờ, ta càng khẳng định một điều: Người ra đi thật sự là không dừng dưng. Nỗi buồn của anh cũng kéo dài từ “chiều hôm trước” đến “sáng

hôm nay”. Ôi! Xiết bao thương tiếc, mẹ già, chị, em thơ ngây. Phải chăng anh đang đếm những người chị của mình? Không, bởi sen đã cuối mùa hạ nên hiếm hoi và rất quý. Và vì hiếm hoi nên anh đếm được một cách dễ dàng. Một bông sen, hai bông sen... anh lại liên tưởng đến hai người chị của mình – hai người chị hiếm hoi, lỡ thì nhưng vẫn đẹp như những bông sen quý hiếm mùa hạ. Đây là một tình cảm trân trọng, triu mến. Hai người chị ấy dường như đã chịu nhiều đau khổ, đau đớn chia li. Chị thương em, chị xót em, chị đã khóc hết nước mắt để khuyên em trai ở lại. Nay chị chỉ còn một “dòng lệ sót” – dòng lệ cuối cùng – để tiễn em để đến câu thơ của Hoàng Lộc:

*Khóc anh không nước mắt
Mà lòng đau như cắt
Gọi anh chữa thành lời
Mà hàm răng dính chặt.*

(Viếng bạn)

Một đằng là viếng bạn, một đằng là biệt li. Những người chị ấy rồi sẽ “không nước mắt” khi khóc nữa. Tuy không thật tương đồng nhưng câu thơ trên và những câu thơ này đều mang một nỗi đau, nỗi đau mất bạn và nỗi đau xa em khó có ngày gặp lại. Chị đau và cả người em gái cũng xiết bao đau đớn. Em thật ngây thơ, đôi mắt xanh biếc như trời thu. Hẳn là phút li biệt người li khách sẽ chẳng dám nhìn lâu vào đôi mắt này, đôi mắt là cả một sự níu kéo, mong manh ở lại nhà. Bao thương tiếc, bao nỗi niềm em “gói tròn” cả vào chiếc khăn tay tặng anh trước lúc lên đường. Những câu thơ đầy cảm xúc gây ấn tượng xúc động mạnh. Ngô Thi Nhậm từng có câu: “Mây gió, cỏ cây... dù đẹp đến đâu, kì diệu đến đâu cũng đều từ trong lòng mà nảy ra... Hãy xúc động hồn thơ cho ngọn bút có thần”.

Thâm Tâm đã thực sự có những câu thơ có thần bởi hồn thơ ông đã rung động, đã xúc động thật sự trước cảnh chia biệt và những vần thơ ấy đã đi vào lòng người đọc một cách dễ dàng. Người đọc sẽ tự hỏi rằng tại sao tác giả lại đưa vào những câu thơ này một “chiều hôm trước” với “mùa hạ sen nở nốt” và “sáng hôm nay” với “Giời chưa mùa thu, tươi lắm thay?”. Thực ra ở Thâm Tâm đã dựng lên một không gian nghệ thuật để phù hợp, để thích hợp với từng đối tượng. Hai người chị dĩ nhiên là phải ứng với “sen nở nốt” khi mùa hạ tới, với buổi chiều buồn. Ngược lại, người em gái trong trắng, ngây thơ thì phải ứng với một buổi sáng tươi tắn mặc dù “Giời chưa mùa thu”. Đó cũng là một nét rất tinh tế mà Thâm Tâm đã sử dụng thành công trong bài thơ.

Đến khổ cuối, ta lại càng không thể quên được những vần thơ dứt khoát, đau đớn nhất:

*Người đi? Ừ nhỉ, người đi thực!
Mẹ thà coi như chiếc lá bay,*

Chị thà coi như là hạt bụi

Em thà coi như hơi rượu say.

Người tiễn đã hiểu tận cùng người đi là không còn gì để níu kéo nữa vậy mà vẫn còn bàng hoàng, không tin chuyện người ra đi là có thực. “Người đi?”. Tưởng như đó chỉ là một giấc mơ thoáng qua, không hề có một cuộc chia li nào cả? Nhưng khi đã hết bàng hoàng lại nhận ra một sự thực. “Ừ nhỉ, người đi thực!”. Thế là người ấy đã ra đi thật rồi, đã xa thật rồi. Đã là sự thật thì phải chấp nhận, chấp nhận để rồi lại đau đớn, lại xót xa, lại thương cảm.

Ở ba câu cuối có hai cách hiểu. Một là người ra đi là một sự hi sinh của người ở nhà: đành coi anh như chiếc lá bay, như là hạt bụi, như hơi rượu say. Hai là người ra đi là sự hi sinh của chính mình: coi mẹ như chiếc lá bay, coi chị như là hạt bụi, coi em như hơi rượu say. Nhưng ta có thể thấy “chiếc lá bay”, “hạt bụi”, “hơi rượu say” là những hình ảnh động nếu vận vào người ra đi có lẽ sẽ hợp hơn, còn đối với những người ở lại tiếp tục một cuộc sống tĩnh tại thì chắc chắn không thể là những hình ảnh động kia được. “Li khách” mang theo một chí lớn lên đường. Ba chữ “thà” càng thể hiện sâu sắc sự quyết liệt đến cùng, một ý chí sắt đá không thể lay chuyển nổi. Nếu như tác giả thay bằng những từ khác như từ “thôi” chẳng hạn sẽ làm giảm đi sức thuyết phục. Thà mẹ coi con như chiếc lá bay ngang qua giữa trời, chị thà coi em như hạt bụi, em thà coi anh như hơi rượu say sẽ bay đi chẳng để lại dấu vết. Thôi thì coi như con, như em, như anh chưa từng có trên cõi đời này, chưa từng gắn bó với gia đình để cho người ra đi vững bước lên đường, chẳng còn gì níu kéo nữa. Sự quyết liệt ấy dường như lại càng khắc sâu, tô đậm những tình cảm đau đớn trong lòng người ôm chí lớn khi đang cố gắng đấu tranh để gạt bỏ tình riêng. Đau đớn lắm chứ, xót xa lắm chứ nhưng đành vậy. Nếu để tình cảm lấn át lí trí thì sẽ chẳng làm nên chuyện gì.

Càng đọc lại, ta càng xúc động trước những tình cảm gia đình, tình cảm ruột thịt gắn bó thiết tha của những con người trong cuộc “Tống biệt kia”. Bài thơ dường như chỉ là những lời tâm sự của người đưa tiễn nhưng thật ra là một sự đan xen lẫn lộn những tình cảm, những lời tâm sự của cả hai bên mà một bên thì để lộ ra còn một bên thì giữ kín trong lòng. Bài thơ với thể hành cổ “nhịp thơ gấp, giọng thơ gắt”, “vừa băng khuâng, dư ba” đã tạo nên nỗi niềm “băng khuâng khó hiểu của thời đại”. Ngòi bút của Thâm Tâm thực sự đã là một ngòi bút có thần rung động trước cảnh biệt li để viết lên những nỗi đau đầy xúc động như thế.

Có ai không xúc động trước biệt li? Không, dù là không phải chính mình trong cuộc chia tay ấy thì chỉ những kẻ không có trái tim mới không biết xúc động. Nếu con người vẫn còn cảm xúc thì *Tống biệt hành* của Thâm Tâm vẫn còn là một niềm rung động lớn.

Sầm Thị Hoa học sinh dân tộc Nùng,
Trường PTTH chuyên thị xã Lạng Sơn